

py`tannya korekciynoyi osvity` (pedagogichni nauky`): zbirny`k naukovy`x pracz` Kam'yanecz`-Podil`s'ky`j: PP. «Medobory`-2006», R. 269–279. <https://aqce.com.ua/vipusk-n9-2017/tkach-om-strukturizacija-i-transformacija-semantichnih-poliv-sliv-v-ontogenezi.html> [in Ukrainian].

УДК 376-056.264:373.2.04

Світлана Федоренко,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри прикладної психології та логопедії
fedorenkosvit@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3321-6946>

Svitlana Fedorenko,

doctor of pedagogical sciences, professor,
professor of the department of applied psychology and speech therapy

Бердянський державний педагогічний університет,
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна, 69002

Berdyansk State Pedagogical University,
St.Zhukovsky, 66, Zaporizhzhia, Ukraine, 69002

Вікторія Погребняк,

аспірант кафедри логопедії та логопсихології
153_vika@ukr.net
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7188-3152>

Viktoriia Pohrebniak,

Postgraduate student of the department of speech therapy
and speech psychology

Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна
вулиця Пирогова, 9, Київ, 02000, Україна

Dragomanov Ukrainian State University
9, Pyrohova st., Kyiv, 02000, Ukraine

**ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ
ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ
ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

WAYS OF OPTIMIZING THE SOCIAL ADAPTATION OF PRESCHOOL CHILDREN WITH GENERAL SPEECH DEVELOPMENT IN INCLUSIVE GROUPS OF A PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION

Анотація. У статті здійснюється обґрунтування програми соціальної адаптації дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) в закладах дошкільної освіти з інклюзивним навчанням. Актуальність даного дослідження зумовлена зростаючою потребою у створенні ефективних педагогічних підходів та корекційних напрямів роботи для соціальної адаптації дошкільників з порушеннями мовлення в інклюзивному освітньому середовищі.

Мета дослідження полягала у визначенні змісту програми, що забезпечує соціальну адаптацію дітей із ЗНМ через інклюзивні підходи. Основні блоки програми містять: *опосередкований вплив на соціальну адаптацію*, який здійснюється з метою розширення педагогічної компетентності в аспектах соціальної адаптації дошкільників із ЗНМ; *педагогічну просвіту батьків з розвитку соціальної адаптації*, що передбачає посилення можливостей з підтримки соціального розвитку дітей та покращення взаємодії між домашнім і навчальним середовищем; *опосередкований вплив на соціальну адаптацію дітей із ЗНМ*, спрямований на розвиток комунікативних навичок, емоційної стабільності та соціальної активності.

Методи дослідження: аналіз існуючих інклюзивних практик, теоретико-методологічних підходів, а також експериментальне впровадження окремих елементів програми з подальшою оцінкою їхньої ефективності.

Перспективи застосування даної програми передбачають значне покращення соціальних навичок у дітей із ЗНМ, зростання впевненості в спілкуванні та активності в групі, що приведе до кращої інтеграції таких дітей у соціальне середовище. Прогнозується, що її впровадження вплине на розвиток більш сприятливого освітнього середовища, де кожна дитина зможе реалізувати свій потенціал. Рекомендується продовжити дослідження для оцінки довгострокових результатів і можливостей масштабування програми в закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: програма, блок, соціальна адаптація, діти із ЗНМ, інклюзивне освітнє середовище, заклад дошкільної освіти, корекційно-логопедична робота.

Abstract. The article substantiates the program of social adaptation of children with general underdevelopment of speech (GLD) in preschool education institutions with inclusive education. The relevance of this study is due to the growing need to create effective pedagogical approaches and corrective work directions for the social adaptation of preschoolers with speech disorders in an inclusive educational environment.

The purpose of the study was to determine the content of the program that ensures social adaptation of children with disabilities through inclusive approaches. The main blocks of the program include: indirect influence on social adaptation, which is carried out with the aim of expanding pedagogical competence in aspects of social adaptation of preschoolers with disabilities; pedagogical education of parents on the development of social adaptation, which involves strengthening opportunities in supporting the social development of children and improving the interaction between the home and educational environment; indirect influence on the social adaptation of children with disabilities, aimed at the development of communication skills, emotional stability and social activity.

Research methods: analysis of existing inclusive practices, theoretical and methodological approaches, as well as experimental implementation of individual elements of the program with further evaluation of their effectiveness.

The prospects for the application of this program foresee a significant improvement of social skills in children with GLD, an increase in confidence in communication and activity in a group, which will lead to better integration of such children into the social environment. It is predicted that its implementation will affect the development of a more favorable educational environment, where every child will be able to realize his potential. Further research is recommended to assess long-term outcomes and the potential for program scaling in preschool settings.

Key words: program, block, social adaptation, children with GLD, inclusive educational environment, preschool education institution, correctional and speech therapy work.

Актуальність дослідження. У контексті сучасних реформ у спеціальній освіті в Україні ключовим є питання соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з порушеннями мовлення.

Соціальна адаптація дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення до соціуму є і процесом, і результатом їх активного пристосування до умов нового соціального середовища. Вона розглядається як згрупування соціальних компетентностей та ціннісних орієнтацій групи та індивіда; засвоєння норм, традицій, звичаїв, стереотипів спілкування, досвіду ігрової діяльності тощо. У цьому аспекті мова і мовлення відіграють важливу роль. Мовлення як засіб спілкування, пізнавальної діяльності, засвоєння людських цінностей та соціокультурних норм виступає необхідною умовою навчання та виховання дітей з порушеннями мовлення [4,5]

Дослідження фахівців у галузі спеціальної педагогіки та логопедії (І. Марченко, 2013; І. Мартиненко, 2016; Н. Пахомова, 2006; Н. Савінова, 2017; Л. Трофименко, 2013) показали, що ключовим показником мовленнєвого розвитку дітей шкільного віку з порушеннями мовлення є їхні комунікативні навички. Ці навички мають істотний вплив на соціальну адаптацію дітей, оскільки ефективна комунікація сприяє формуванню позитивних стосунків з однолітками, розвитку соціальних компетенцій та зниженню ризику соціальної ізоляції [3]. Опанування дітьми з порушеннями мовлення комунікативної компетентності є істотною передумовою особистісного та когнітивного розвитку, а високий рівень мовленнєвої діяльності є показником успішної соціалізації особистості. Важливо зазначити, що в процесі соціалізації дитина вчиться адаптуватися в певному колективі, пристосовується до незвичних умов та вчиться налагоджувати міжособистісні зв'язки з новим оточенням. Відповідно формується певний алгоритм соціальної адаптації дошкільника в закладі освіти з інклюзивним навчанням.

Соціальна адаптація дітей із порушенням мовлення в інклюзивних дошкільних закладах є одним із завдань сучасної спеціальної освіти. Цей процес є складним та багатогранним. Він передбачає розробку корекційних методик, які б враховували особливості розвитку кожної категорії дітей та сприяли підвищенню ефективності соціальної адаптації, дозволяючи дітям з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями мовлення, інтегруватися в суспільство та реалізувати свій потенціал у навчанні та соціальних взаємодіях.

Крім того, удосконалення методичних матеріалів та впровадження інноваційних технологій є критично важливими для забезпечення успішної інтеграції дітей із мовленнєвими порушеннями в соціальне середовище. Оновлення змісту освітніх програм має стати пріоритетом у діяльності закладів дошкільної освіти, що забезпечить комплексний підхід до розвитку комунікативних навичок дітей із загальним недорозвиненням мовлення та сприятиме їхній соціалізації й формуванню позитивного досвіду спілкування у колі однолітків.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема активного залучення дітей з особливими освітніми потребами до освітньої діяльності та соціальної взаємодії в інклюзивних закладах привертає увагу багатьох закордонних (R. Dorji & J. Bailey & D. Paterson, 2019; N. Diatlenko & A. Goncharenko & I. Solovieva & C. Zhrebjateva, 2020) та українських (І. Дмитрієва, 2013; Л. Дробот, 2000; А. Колупаєва, 2015; Н. Компанець, 2017; З. Ленів, 2015; О. Мартинчук, 2015; І. Малишевська, 2012; С. Миронова, 2013; Н. Ярмола, 2023) вчених. Наукові розвідки О. Василенко (2013), М. Омельченко (2023), Т. Панченко (2014), В. Синьова (2016), С. Федоренко (2011), Л. Черних (2018) визначають вагомість соціальної адаптації та соціального розвитку дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних умовах закладу освіти.

У своїх дослідженнях Т. Панченко (2014), І. Мартиненко (2016), В. Погребняк (2022), С. Федоренко (2022) підкреслювали важливість спілкування як критичного чинника соціальної адаптації дітей з порушенням мовлення дошкільного віку. Автори визначають, що мовлення є не лише засобом передачі інформації, а й основою формування соціальних навичок, які є необхідними для ефективної інтеграції дитини в соціум. Особливо важливим є комунікативний розвиток дітей в процесі соціальної адаптації, оскільки діти стикаються з численними труднощами соціальної взаємодії. З огляду на це автори визначають важливість розробки індивідуалізованих підходів до навчання та виховання означеної категорії дітей [3,4,5].

Отже, аналіз наукової літератури показав, що виникає необхідність проведення подальших досліджень, які б дали можливість глибше вивчити дану проблему та розробити ефективні шляхи для підтримки дітей з порушенням мовлення у соціальному середовищі закладу дошкільної освіти.

Мета статті – обґрунтування програми соціальної адаптації дітей із загальним недорозвиненням мовлення в закладі дошкільної освіти з інклюзивним навчанням.

Методи дослідження. В рамках проведеного дослідження, присвяченого соціальній адаптації дітей із ЗНМ в закладі дошкільної освіти з інклюзивним

навчанням, було використано теоретичні методи, серед яких – аналіз наукової психолого-педагогічної, спеціальної та методичної літератури. Додатково залучено емпіричні діагностичні та формувальні методи, зокрема цілеспрямовані педагогічні спостереження та діагностично-навчальний експеримент.

Результати дослідження. Соціальна адаптація дітей з порушенням мовлення є важливою складовою розвитку особистості в закладах дошкільної освіти з інклюзивним навчанням. Вона спрямована на реалізацію міжособистісної взаємодії, налагодження соціальних взаємин із дорослими та однолітками, впливає на розвиток соціально-емоційної свідомості особистості, емоційного благополуччя та формування вмінь встановлювати соціальні взаємини в колективі [1].

Відповідно до наукових розвідок соціальна адаптація містить в собі кілька основних компонентів її реалізації. У дослідженнях О. Авраменко зазначається, що соціальна адаптація містить емоційно-чуттєвий, соціально-комунікативний та рефлексивно-діяльнісний компоненти. Цієї думки дотримується Н. Захарова, яка розглядає соціальну адаптацію як системне утворення, що містить в собі емоційно-чуттєвий, мотиваційний та соціально-комунікативний розвиток особистості [2]. У нашому дослідженні ми розглянули соціальну адаптацію з позиції соціально-емоційного, соціально-комунікативного та соціально-мотиваційного розвитку особистості.

Відповідно до визначених компонентів соціальної адаптації ми діагностували, що рівень соціальної адаптації дітей із ЗНМ має значно нижчі показники відповідно до рівня соціальної адаптації дітей з нормотиповим розвитком. Результати досліджень засвідчили, що у дітей із ЗНМ спостерігається переважно середній (56,8%), низький (22,6%) та дуже низький (15,7%) рівень соціальної адаптації, що зумовлено зниженням комунікативної взаємодії із однолітками. Крім того, нами було зафіксовано, що 62% педагогів закладу дошкільної освіти з інклюзивним навчанням не знають особливостей розвитку дітей із ЗНМ. Це спонукало до розробки нових педагогічних підходів з соціальної

адаптації дітей із ЗНМ, що реалізуються у програмі «**Соціальна адаптація дітей із ЗНМ в інклюзії**».

Актуальність даної програми обумовлена необхідністю створення інклюзивного середовища в закладах дошкільної освіти, яке забезпечує не лише освітні, але й соціальні потреби дітей з порушенням мовлення, зокрема із загальним недорозвиненням мовлення. Ця програма спрямована на створення сприятливих умов для навчання дошкільників з порушенням мовлення та розвитку їх мовлення й соціальної компетентності, а також має важливе значення для усунення соціальних бар'єрів і сприяє соціально-емоційному, соціально-комунікативному й соціально-мотиваційному розвитку дітей в інклюзивному освітньому середовищі.

Мета впровадження програми полягає в підвищенні рівня соціальної адаптації дітей із порушенням мовлення відповідно до визначених компонентів (соціально-емоційного, соціально-комунікативного, соціально-мотиваційного) в умовах закладу дошкільної освіти з інклюзивним навчанням.

У процесі реалізації програми ключова роль належить вчителю-логопеду, який стає координатором і реалізатором корекційних завдань, спрямованих на оптимізацію комунікативного середовища в інклюзивній групі закладу дошкільної освіти. Водночас корекційно-логопедичний вплив на соціальну адаптацію та комунікативний розвиток в колективі вчитель-логопед здійснює разом з командою психолого-педагогічного супроводу.

Програма складається із трьох взаємопов'язаних блоків: опосередкований вплив на соціальну адаптацію, особистісно-зорієнтований вплив на соціальну адаптацію та просвітницька діяльність.

Блок 1. Опосередкований вплив на соціальну адаптацію дітей із ЗНМ. З урахуванням значної залученості дітей із порушенням мовлення до закладів дошкільної освіти з інклюзивним навчанням та результатів їх соціальної адаптації в нашому експериментальному дослідженні визначається важливість підвищення педагогічної компетентності фахівців щодо особливостей розвитку означеної категорії дітей. Розроблені педагогічні підходи передбачають інформування

вихователів, асистентів вихователів, керівництва закладу освіти про характерні прояви загального недорозвинення мовлення, його структуру, механізми виникнення, а також особливості пізнавальної діяльності та поведінки, які супроводжують дане порушення.

Реалізація педагогічних підходів щодо підвищення педагогічної компетентності фахівців закладу дошкільної освіти передбачала навчально-методичні семінари, тренінги та майстер-класи, спрямовані на формування практичних навичок застосування корекційних методик. Особливу увагу приділено налагодженню продуктивної взаємодії педагогів з батьками вихованців із ЗНМ. У рамках цього напрямку розроблено тренінги з розвитку ефективної комунікації та консультування, що сприяло узгодженню зусиль закладу та родини у забезпеченні цілісного супроводу дитини.

Було запропоно такі теми для їх опрацювання з фахівцями закладів дошкільної освіти:

1. Актуальний стан соціальної адаптації дошкільників із ЗНМ в інклюзивному освітньому середовищі.
2. Соціальна адаптація як передумова успішної соціалізації дошкільників із ЗНМ в інклюзивному освітньому середовищі.
3. Перспективи та шляхи розвитку соціальної адаптації дошкільників із ЗНМ.
4. Корекційно-логопедичні підходи у роботі з дошкільниками із ЗНМ.
5. Взаємозалежність комунікативного розвитку та соціальної адаптації дітей із ЗНМ.
6. Методичні підходи щодо розвитку соціальної адаптації дошкільників із ЗНМ.

Блок 2. Педагогічна просвіта батьків з розвитку соціальної адаптації дітей із ЗНМ. Залучення батьків до процесу підтримки дітей із загальним недорозвиненням мовлення є важливим аспектом їх соціалізації в дошкільних установах. Активна участь батьків в освітньому процесі зміцнює зв'язок між домашнім і навчальним середовищем, що сприяє комплексному задоволенню соціальних потреб дитини. Спільне формулювання цілей і регулярна комунікація

дають змогу батькам ділитися інформацією про сильні та слабкі сторони дітей, а також їхні потреби в індивідуальному підході.

Взаємодія між батьками та освітніми закладами є динамічним процесом, який підтримує соціальну адаптацію дітей з мовленнєвими порушеннями. Спільна робота над розв'язанням проблем і встановленням цілей створює інклюзивне середовище, що сприяє соціальному благополуччю дитини. Регулярний моніторинг та оцінка дають змогу вдосконалити корекційні методи, адаптувати навчання та оцінювати соціальні результати, такі як підвищення соціальної компетентності та впевненості дітей.

Робота з батьками є перспективним напрямом педагогічних підходів, що спрямовані на посилення їхніх можливостей у підтримці соціального розвитку дітей та покращення взаємодії між домашнім і освітнім середовищем. Дослідження передбачає спеціальне навчання батьків дітей із загальним недорозвиненням мовлення, які навчаються в інклюзивних групах закладу дошкільної освіти.

Педагогічна просвіта батьків щодо умов оптимізації та їх ролі в соціальному розвитку дитини із ЗНМ передбачала наступні теми для обговорення:

1. Соціальна адаптація дітей з порушенням мовлення у закладі дошкільної освіти з інклюзивним навчанням.
2. Співпраця фахівців закладу дошкільної освіти та батьків.
3. Взаємодія закладу дошкільної освіти та батьків у вирішенні спільних освітньо-виховних завдань.
4. Створення позитивного комунікативного середовища вдома.
5. Підтримка емоційного розвитку та самовираження.

Блок 3. Особистісно-орієнтований вплив на соціальну адаптацію дітей із ЗНМ. Особистісно-орієнтований підхід базується на психолого-педагогічній підтримці, що акцентує увагу на суб'єктивному досвіді індивіда, внутрішньому потенціалі для розвитку та значущості міжособистісних стосунків у процесі навчання. У контексті інклюзивного освітнього середовища цей підхід підкреслює важливість розуміння унікальних сильних сторін, проблем, уподобань та

соціокультурного розвитку кожної дитини, визнаючи цілісний характер, який включає когнітивні, емоційні, соціальні та лінгвістичні аспекти.

Особистісно-орієнтований підхід передбачає розробку корекційних напрямів роботи, спрямованих на покращення соціальної адаптації дітей із ЗНМ в закладах дошкільної освіти з інклюзивним навчанням. Реалізація корекційних напрямів роботи передбачає розвиток комунікативних та соціальних навичок, впливає на підвищення рівня соціально-емоційного, соціально-комунікативного та соціально-мотиваційного розвитку особистості, а також спрямована на розвиток комунікативної компетентності дітей та міжособистісної взаємодії. Ці корекційні напрями складаються з 2 складових: розвиток комунікативної компетентності та соціоадаптаційний розвиток дітей із ЗНМ.

Перша складова корекційної роботи спрямована на покращення рівня комунікативної компетентності дітей із ЗНМ. Вона охоплює проведення корекційно-логопедичних занять, які здійснюються з метою подолання труднощів у звуковимові, розвитку фонетико-фонематичної сторони мовлення, голосового оформлення мовлення, фонаційного дихання, лексико-граматичного оформлення мовлення, темпо-ритмічної сторони мовлення, розвитку просодичних характеристик та збагачення словникового запасу [3].

Друга складова корекційної роботи передбачає соціоадаптаційний розвиток дітей із ЗНМ. Одним із основних завдань корекційної роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення, є забезпечення їхньої ефективної соціальної адаптації. Цей процес охоплює соціально-емоційний, соціально-комунікативний та соціально-мотиваційний розвиток особистості.

Соціально-емоційний компонент соціальної адаптації спрямований на розвиток емоційного благополуччя, вольових якостей, навичок саморегуляції та самоконтролю, а також на корекцію емоційно-особистісних порушень, таких як тривожність і агресивність. Важливим є також формування емоційної чуйності та умінь розпізнавати і виражати емоції в соціальному середовищі.

Соціально-комунікативний компонент передбачає цілеспрямоване формування комунікативних навичок, здатності встановлювати контакти та ефективно взаємодіяти, а також засвоєння соціальних норм і правил поведінки.

Соціально-мотиваційний компонент фокусується на розвитку позитивної мотивації до комунікації та соціальної взаємодії, формуванні навчальних і соціальних установок, а також на навчанні способам подолання труднощів і саморегуляції в проблемних ситуаціях.

Комплексна робота, яка охоплює соціально-емоційний, соціально-комунікативний та соціально-мотиваційний розвиток особистості, здійснюється у тісній співпраці вчителя-логопеда, вихователів, асистентів вихователів та фахівців суміжних спеціальностей в закладах дошкільної освіти. Це має створити необхідні умови для ефективної соціальної адаптації дітей з порушеннями мовлення.

Очікувані результати. Програма «Соціальна адаптація дітей із ЗНМ в інклюзії» дасть можливість організувати соціальне включення дітей із ЗНМ в колектив однолітків та сприятиме їх швидкій соціальній адаптації в інклюзивному середовищі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розв'язання проблеми соціальної адаптації дітей з порушенням мовлення на сучасному етапі потребує нових педагогічних підходів та корекційних напрямів роботи для соціальної адаптації дітей із ЗНМ в інклюзивному освітньому середовищі. З огляду на це, було розроблено експериментальну програму «Соціальна адаптація дітей із ЗНМ в інклюзії». Реалізація цієї програми здійснюється за трьома основними блоками: опосередкований вплив на соціальну адаптацію, який здійснюється з метою розширення педагогічної компетентності в аспектах соціальної адаптації дошкільників із ЗНМ; педагогічну просвіту батьків з розвитку соціальної адаптації, що передбачає посилення можливостей у підтримці соціального розвитку дітей та покращення взаємодії між домашнім і навчальним середовищем; опосередкований вплив на соціальну адаптацію дітей із ЗНМ, спрямований на розвиток комунікативних навичок, емоційної стабільності та

соціальної активності. На наш погляд, експериментальна програма дасть можливість певною мірою покращити соціальні навички дітей із ЗНМ у спілкуванні з однолітками та дорослими, що приведе до зростання впевненості в спілкуванні та соціальній активності в групі закладу дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаяш, О. (2021) Особливості впровадження інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти. Соціальна та освітня інклюзія: історія, сучасність, перспективи розвитку: колективна монографія у 2 частинах. Частина 1. *Інституційні та особистісні аспекти впровадження в Україні*. С.П. Миронової & Л.Б. Платаш (Ред.). Чернівці: Технодрук. С.32–45.
2. Захарова, Н. (2010). *Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору*. (Монографія). Донецьк: Ноулідж, 2010. 218с.
3. Мартиненко, І. (2017). *Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення*. (Дис. канд.. псих. наук). Київ, 2017. 502 с
4. Панченко, Т. (2014). Особливості соціально-психологічної адаптації дітей з порушеннями мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ. Вип. 27 С. 149–152.
5. Федоренко, С., & Погребняк В. (2022). Комунікативна компетентність як умова соціальної адаптації дітей з порушеннями мовлення. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Випуск 2(7). С. 168–175.

REFERENCES

1. Haiash, O. (2021). *Osoblyvosti vprovadzhennia inkliuzyvnoho navchannia v zakladakh doshkilnoi osvity. Sotsialna ta osvitnia inkliuziia: istoriia, suchasnist, perspektyvy rozvytku [Social and educational inclusion: history, modernity, development prospects]: kolektyvna monohrafiia u 2 chastyakh. Chastyna 1. Instytutsiini ta osobystisni aspekty vprovadzhennnia v Ukraini*. S.P. Myronovoi & L.B. Platash (Red.). Chernivtsi: Tekhnodruk,. S.32–45. [in Ukrainian].
2. Zakharova, N. (2010). *Adaptatsiia ditei doshkilnoho viku do suchasnoho sotsialnoho prostoru [Adaptation of preschool children to the modern social space]* (Monohrafiia). Donetsk: Noulidzh, 2010. 218s. [in Ukrainian].

3. Martynenko, I. (2017). *Psykhologichni zasady formuvannia komunikativnoi diialnosti ditei starshoho doshkilnoho viku z systemnymy porushenniamy movlennia* [Psychological foundations of the formation of communication activities in older preschool children with systemic speech disorders]. The sis for the degree of Doctor of Psychological Sciences. [in Ukrainian].

4. Panchenko, T. (2014). *Osoblyvosti sotsialno – psykhologichnoi adaptatsii ditei z porushenniamy movlennia* [Peculiarities of socialand psychological adaptation of children with speech disorders]. *Scientific Journa of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 19. Remedial pedagogy and special psychology. Iss. 27* 149–152. [in Ukrainian].

5. Fedorenko, S., & Pohrebniak, V. (2022). *Komunikativna kompetentnist yak umova sotsialnoi adaptatsii ditei z porushenniamy movlennia* [Communicative competence as a condition for social adaptation of children with speech disorders]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii. Seria: Pedahohika. Sotsial na robot. Vypusk 2 (7), C. 168–175.* [in Ukrainian].

УДК 376.018.1:316.614.5-024.14

Лілія Ханзерук,

кандидат педагогічних наук, доцент

e-mail: leliya.han64@gmail.com

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4653-7033>

Liliya Khanzeruk,

PhD of Pedagogical, Associate Professor

Український державний університет імені Михайла Драгоманова,

вул. Пирогова, 9, Київ

01054, Україна

Drahomanov Ukrainian State University

9 Pyrohova Street, Kyiv

01054, Ukraine

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНИЙ ПРОСТІР МАТЕРИНСЬКОЇ СІМ'Ї:

КАТАМНЕСТИЧНИЙ ПІДХІД

CORRECTIVE AND DEVELOPMENTAL SPACE OF THE MATERNAL FAMILY: A

CATAMNESTIC APPROACH

Анотація. У статті зроблено спробу дослідити динаміку стану науки та практики виховання дітей з особливими освітніми потребами у материнській сім'ї, яка традиційно в українській ментальності позиціонується як неповна. Дослідження було розпочато в рамках